

ושמתי פדות

וּשְׁמַתִּי פְדוּת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמִּי לְמַחֵר יְהִיָּה הָאֵת הַזֶּה: (שמות ח ט).¹

פְּדוּת שְׁלַח לְעַמּוֹ צֹהַ לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קְדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ: (תהלים קיא ט).²

רשב"ם שמות ח ט – הפרשה והבדלה

ושמתי פדות - לשון הבדלה. וכן ישועה והצלה וחלצה ופורקן, כולן לשון הפרשה והבדלה זה מזה.³

אבן עזרא שמות פרק ח – גם כל פדיון

ושמתי פדות כטעם הפרש. וכל פדיון קרוב מזה הטעם.⁴

רמב"ן שמות ח יח – פדות לארץ ופדות אישית

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן - בעבור היות המכות הראשונות עומדות, איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גושן. אבל זו מכה משולחת, וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות מהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים, ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גושן אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה. לכך הוצרך לומר והפליתי את ארץ גושן, שתנצל כולה בעבור שעמי עומד עליה, כי רובה של ישראל היא. ואומר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, שאפילו בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא יזיקוהו ויאכלו המצריים, כדכתיב (תהלים עח מה) ישלח בהם ערוב ויאכלם, וזהו לשון פדות, כטעם: "כִּי אֶנִּי ה' אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נְתַתִּי כְּפָדֶךָ מִצְרַיִם כּוֹשׁ וְיִסְבֵּא תַחְתֶּיךָ" (ישעיהו מג ג).⁵

אברבנאל שמות פרק ז – מכת הערוב הביאה פדות

וכאשר ראה אח"כ מכת הצפרדעים ושסרה מיד ולא התמידה, חשב ככה.⁶ וזה אומרו: "וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו". וגם במכת הכנים שאמרו לו החרטומים אצבע אלהים היא, כתוב: "ויחזק לב פרעה ולא שמע", לפי שהסרת המכות והיותן בלתי מתמידות היתה סבה להיותו מפקפק ובלתי מאמין בהן. עד שבמכת הערוב מפני שהוסיף בה לומר מר"עה (משה רבנו עליו השלום): "והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן

¹ כך הוא בהודעה \ התראה לפרעה על מכת ערוב, המכה הרביעית הממשמשת ובאה. זו המכה הראשונה בה יש אזהרה לפרעה לצד קביעת מועד ברור להתחלתה: "מחר יהיה האות הזה" – משם נלקח המוטיב לפיוט של ערב יום כיפור. זו גם המכה הראשונה בה נזכר במפורש במקרא שהיא פגעה רק במצרים ולא בבני ישראל ומכאן המילה "פדות" עליה נבקש ליצוק מעט מים.

² פדות הוא כפשוטו הצלה. ראו גם תהלים קל ז: "יִחַל יִשְׂרָאֵל אֵל ה' כִּי עַם ה' הַחֲסֵד וְהַרְבֵּה עֲמוֹ פְדוּת". זו הפדות לעתיד לבוא ואלה שלושה האזכורים של המילה פדות במקרא. (פעל פד"ה יש הרבה במקרא). ראו פירוש תולדות יצחק (ר' יצחק ב"ר יוסף קארו מאה 15 ספרד). על הפסוק שמדקדק בין פדות בפסוק שלנו שהוא בכתב חסר ובין פדות בפסוק בתהלים שהוא בכתב מלא: "ושמתי פדת - חסר, לפי שגאולת מצרים אחריה שעבוד, אבל גאולה עתידה תשועת עולמים פדות מלא זה הוא שנאמר [תהלים קיא ט] פדות שלח לעמך". כן יהיה רצון במהרה בימינו אמן.

³ וכבר קדם רש"י סבא ופירש: "ושמתי פדות - שיבדיל בין עמי ובין עמך". ולמה דווקא במכת הערוב? מסביר רשב"ם שם: "והפליתי ביום ההוא - לפי שהחיות רעות קלים הם ללכת בכל המלכויות כשהמכה משולחת, הוצרך לומר לשון הבדלה והפרשה יותר משאר מכות. וכן בדבר של בהמות". התפשטות נגיפים בימינו?

⁴ בפדיון שבוים למשל, אנחנו מפרישים את האדם משביו. ובפדיון כפרות, האדם מפריש ומרחיק את עצמו מהחטאים והמעשים הלא טובים שעשה. ראו רמב"ם הלכות תשובה פרק ב הלכה ד: "... ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים. ראו גם מדרש שכל טוב (בובר) על הפסוק שלנו: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. מתוך עמך אקח פדיון, וזה הפדיון יהא מפריש בין עמי ובין עמך". ואנו נוסיף שמצוות פדיון פטר חמור ובכורות באה מיד לאחר יציאת מצרים והיא בין הראשונות שנצטוו בהן ישראל.

⁵ רמב"ן מרחיב את פירוש רשב"ם ומדגיש שהפדות הייתה לא רק בין ארץ מצרים לארץ גושן, אלא גם בין יהודי למצרי בכל מקום בו הוא שרוי. ונראה שכבר קדם לו אבן עזרא שאומר על הפסוק שלנו: "ושמתי פדות - גם זה יהיה אות בתוך אות, כי יכיר הערוב מי הוא מעמי ומעמך, וזה נאמר על מי שהיה במצרים, ולא בארץ גושן". רבים וטובים ממשיכים שיטה זו של אבן עזרא ורמב"ן, ראו למשל פירוש ספורנו על הפסוק: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. שגם לקצת עמי שיבואו למקום הערוב לא יזיק הערוב כלל, ויזיק לעמך באותו המקום בעצמו". וכן אור החיים: "ושמתי פדות. פירוש מלבד שלא יכנסו לארץ גושן, עוד יעשה פדות אפילו לישראל שהם חוץ מארץ גושן לבל קרוב להם הערוב. ודקדק לומר בין עמי ובין עמך, פירוש: כשהיו עמי ועמך עומדים בשוה יעשה ה' פדות לזה מבין זה - ולנכרי ישיך ולאיש ישראל לא ישיך". (הפסקה האחרונה לקוחה מדין רבית, דברים נג כא)

⁶ אברבנאל מסביר שם את עניין הכבדת לב פרעה: "שאינו ענין קושי הלב הנזכר בפרעה ובסיחון שהשם יתברך הטא את לבבו שלא ישמע לדברי משה. כי (אלא) הוא קושי לבבו בעצם. אבל היה קושי לבבו נמשך מהמכות במקרה כי בראותו מכת הדם ושסרה מיד ולא התמידה חשב בלבבו שלא היתה המכה היא דבר אלהים אלא דבר טבעי או מפאת המערכה". ומכאן הוא ממשיך לשאר המכות. אך עניינינו הפעם הוא המיוחדות של מכת הערוב. ולעניין הכבדת הלב ראו דברינו [כי אני הכבדתי את לבו](#) בפרשת בא.

אשר עמי עומד עליה וגוי' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך". אמר פרעה: לכו זבחו לאלהיכם. ואמר: אנכי אשלח אתכם וגוי' והנה פרעה ברוע לבבו כשראה שסר הערוב הכביד את לבו מהסבה אשר קדמה.⁷

רד"ק תהלים קו ז – כפיות טובה על הפדות

"אבותינו במצרים" – בצאתם ממצרים, "לא השכילו נפלאותיך" – שעשית במצרים. "לא זכרו את רוב חסדיך"⁸ – כי חסדים ונפלאות שעשית עמהם בהוציאך אותם מבית עבדים ביד חזקה ובמכות שהבאת על המצרים, הפלית בינם ובין מצרים. שהיתה המכה משולחת בכל הארץ והם היו נבדלים ממנה.⁹ כי הנה הברד היה בכל הארץ ובארץ גושן אשר שם בני ישראל לא היה ברד (שמות ט, כו). ובדָּבָר שהיה משולח בבהמות אמר (שם פסוק ו): וממקנה בני ישראל לא מת אחד. ובחושך שהיה האויר עב וחשוך בכל הארץ, ולכל בני ישראל היה אור (שם י, כג), וכן בערוב אמר (שם ח, יט): ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, וכן בשאר המכות, אף על פי שלא נכתב, ואחר צאתם כשרדפו מצרים אמרו (שם יד, יא): המבלי אין קברים במצרים.¹⁰

שמות רבה יא ב פרשת וארא – המצרים פודים את בני ישראל

"ושמתי פדות בין עמי ובין עמך" – מלמד שהיו ישראל ראויים ללקות בזו המכה, ונתן הקדוש ברוך הוא פדיונם המצרים.¹¹ ואף לעתיד לבוא, הקדוש ברוך הוא מביא אומות העולם¹² ומשליכן לתוך גיהנום תחת ישראל, שנאמר: "כי אני ה' אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך" (ישעיה מג ג).¹³

ויקרא רבה פרשה כג סימן ב – הפרדה קשה, והצלה רק בזכות השבועה

"כִּשְׁשׁוֹשְׁנָה בֵּין הַחוּחִים כִּן רַעֲיָתִי בֵּין הַבְּנוֹת" (שיר השירים ב ב) – רבי אליעזר פתר המקרא בגאולת מצרים. מה שושנה זו כשהיא נתונה בין החוחים היא קשה על בעלה ללוקטה, כך היתה גאולתן של ישראל קשה לפני

⁷ מכת הערוב הביאה פדות לבני ישראל, גם במשמעות הבדלה וגם במשמעות הצלה, אך סופה שגם היא סרה! בהמשך דבריו שם מסביר אברבנאל שאמנם פרעה חזר בו מהרשות שנתן לבני ישראל לזבוח לה' (חופש דת במצרים?) ולכאורה מכת הערוב אינה שונה מקודמותיה, אבל ממכת הערוב ואילך פסק השעבוד וזו היא תחילת הפדות במובן של הצלה: "אבל היותר נכון אצלי הוא, שמן היום ההוא והלאה נסתלק השעבוד מבני ישראל, שפרעה ראה ענין ההפלאה הסכים לכבדם וידע שעם ה' הם. וכמו שכתב הראב"ע (אבן עזרא) ולכן אמר להם (שמות ח' כ"א) לכו זבחו לאלהיכם בארץ. ואמר אנכי אשלח אתכם, שצוה שלא יעבדו עוד. וגם המצרים לא היו מענים אותם, כי נפל פחדם עליהם. ועם זה באמת נאמר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך, שלא יהיו עוד ישראל לפניהם כעבדים. אבל כמו שיהיו המצריים אצל ישראל, יהיו בני ישראל אצל המצריים, כאילו כולם ביסורין ופדויים לא עבדים. וזהו הפדות אשר שלח לעמו שם". ראו הגמרא בראש השנה יא א שבראש השנה פסק השעבוד ובפסח נגאלו. ואברבנאל מדייק שהשעבוד פסק לא מתחילת המכות, אלא רק מתחילת מכת הערוב.

⁸ ראו הפסוק שם בתהלים: "אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רב חסדיך וימרו על ים סוף". ראו גם דיון קצר על פרק זה בדברינו [סקירות היסטוריות בתנ"ך](#) בפרשת מטעי, וראו גם דברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח.

⁹ מדברי רד"ק עד כאן אפשר להסיק שהוא מבין שבכל המכות הייתה הבדלה ופדות בין ישראל למצריים. אך מהמשך דבריו נראה שלא כך – שההבדלה והפדות הם אחד המאפיינים החשובים של מכת הערוב. כל המכות שרד"ק מזכיר להלן הם אחרי מכת הערוב. ראו בהשוואה עם פירוש אבן עזרא לשמות ז' כד שמגדיר את הפדות, את ההבדלה בין בני ישראל והמצרים בפירוש משלו "מדעתו". מדבריו שם עולה שגם אחרי הערוב היו מכות שגם הישראלים סבלו מהם. ואלה דבריו: "ולפי דעתי, כי מכת הדם והצפרדעים והכנים היתה כוללת המצרים והעברים, כי אחר הכתוב נרדוף. ואלה השלוש מעט הזיקו, רק מכת הערוב שהיתה קשה, השם הפריש בין המצריים ובין ישראל. וככה מכת הדבר והברד בעבור מקניהם, ולא כן בשחין, ולא בארבה, כי הם יוצאים ממצרים, וכאשר חפרו המצרים כן חפרו העברים". וזה נושא מעניין לחפור בו בפעם אחרת בע"ה.

¹⁰ זה הכעס על כפיות הטובה של עם ישראל במקרים על ים סוף, בתלונותיהם במדבר, בחטא העגל ובחטא המרגלים שמחלק מהם, אם לא מכולם, עולה השאיפה לחזור למצרים. ראו שוב דברינו [וימרו על ים סוף](#) בפרשת בשלח. כנראה שקשה הפרידה, ההבדלה והפרישה מתרבות מצרים וארוכה הדרך לחרות ופדות מלאים. וכבר העירו רבים וטובים בפשר המכות והאותות והמופתים הרבים שעשה הקב"ה במצרים, שאולי הם היו מכוונים יותר לחינוך בני ישראל מאשר הראות כוחו למצרים וענישתם. וכמאמר הידוע שקשה היה להוציא את בני ישראל ממצרים, אך קשה שבעתיים להוציא את מצרים מבני ישראל. ראו דברינו [משכנו וקחו לכם](#) בפרשת בא וכן [לקחת לו גוי מקרב גוי](#) בפרשת ואתחנן. ועל"פ, התחלת הפדות וההינתקות היא ב"ושמתי פדות" של מכת ערוב.

¹¹ לשון קצרה, היינו שנתן הקב"ה את המצרים פדיונם של ישראל. המצרים קבלו את העונש שבני ישראל היו צריכים (בנוסף למה שהיה מגיע להם בזכות עצמם, או שנאמר שלא כל המצרים חטאו ואלה הזכאים שניענשו גם הם, פדו את ישראל).

¹² בנוסחאות כגון וילנא שינו מאימת הנזורה וכתבו כאן: "עובדי כוכבים ומזלות הקדמונים".

¹³ ובמדרש מדרש שכל טוב (בובר) שכבר הבאנו לעיל: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. מתוך עמך אקח פדיון, וזה הפדיון יהא מפריש בין עמי ובין עמיך". ראו שני הפסוקים בישיעיהו פרק מג ב-ג: "כי תעברו במים אתה אני ובהרות לא ישטפוהו כי תלך במו אש לא תפנה וְלֹהֲבָה לֹא תבער בך: כי אני ה' אֱלֹהֶיךָ קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים כוש וסבא תחתיך". ראו שוב סוף דברי רמב"ן לעיל שמביא גם הוא את הפסוק הזה מישעיהו אבל לא מפנה למדרש שלנו. מלבי"ם עושה זאת ואומר: "פירש הרמב"ן שגם אם יהיה איש משראל בארץ מצרים ששם יהיה הערוב, לא יזיק את איש ישראל. ותפס לשון פדות, לומר שהחיה שתוצה להשחית איש משראל תשחית איש מצרי תחתיו, והמצרי יפדה את ישראל מידה, וכמו שכתוב במדרש: מלמד שהיו ישראל ראויים ללקות בזאת המכה ונתן הקדוש ברוך הוא את המצריים פדיונם". עוד ראו פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרק ח: "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך. היא הקה הפליאה שתהא פדות לישראל ולא למצרים ואמר לו למחר יהיה האות הזה, לא כדרך שהיו בני ישראל אומרים, כי לימים רחוקים הוא ניבא, ארכו הימים ואבד כל חזון, אלא למחר יהיה האות הזה".

הקב"ה ליגאל. זהו שכתוב: "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי" (דברים ד לד) - אלו ערלים ואלו ערלים, אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית, אלו לובשי כלאים ואלו לובשי כלאים.¹⁴ אם כן, לא הייתה נותנת מדת הדין לישראל שייגאלו ממצרים לעולם!¹⁵ אמר ר' שמואל בר נחמני: אילולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה לא נגאלו ישראל לעולם.¹⁶

וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה זֶאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֶזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים: וַיְהִי כִּי הִקְשָׁה פְרַעֲה לְשַׁלְּחָנוּ וַיַּהַרְג ה' כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אֲדָם וְעַד בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל כֵּן אֲנִי זֹבַח לַה' כָּל פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל בְּכוֹר בְּנֵי אֶפְרָיִם: (שמות יג יד-טו פרשת בא).¹⁷

סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר פסח – ברכת הפדות

ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור. כן ה' אלהינו ואלוהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום. שמחים בציון עירך וששים בעבודתך. ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים שיגיע את דמם על קיר מזבחך לרצון. ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו. ברוך אתה ה' גאל ישראל.¹⁸

**שבת שלום
מחלקי המים**

¹⁴ ראו איך התגלגל המשפט האחרון בילקוט שמעוני תהלים רמז תתטז: " ... הדא הוא דכתיב: או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי - עם מקרב עם אין כתיב כאן, אלא גוי מקרב גוי, שהיו אלו ערלים ואלו ערלים וכו' ". (ובפסיקתא דרב כהנא ה הלשון הוא: "אומה מתוך אומה"). נראה שבעקבות לשון חז"ל ש"גוי" הוא נוכרי, תמה המדרש איך זה מכונה עם ישראל "גוי" ולא "עם" ומסקנתו שאכן בני ישראל היו כגויים במצרים. אבל במדרשים הקדומים, "גוי" הוא כל עם שהוא, גם עם ישראל, ככתוב: "שני גויים בבטןך" (בראשית כה כג, שבראשית רבה סג ז הפך ל"שני גיאי גויים, רבי ואנטונינוס"), "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט ו), "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", דברי הימים א יז כא ועוד, כלשון המקרא ולא כלשון חכמים. וכל אחד מהמדרשים, הקדום והמאוחר, יקרא את דברי הקב"ה לאברהם: "וגם את הגוי אשר יעבודך" במשקפיים שלו.

¹⁵ הדוגמאות שמביא הדרשן, בפרט בלורית וכלאיים, מעוררות חשד שהוא התכוון יותר לדורו מאשר ליוצאי מצרים. אבל הדברים נאמרים על שעבוד מצרים ומצטרפים למדרשים אחרים על בני ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה ועובדי עבודה זרה במצרים.

¹⁶ רק בזכות השבועה שנשבע הקב"ה, היא ההבטחה לאבות, נגאלו בני ישראל ממצרים. אין לכאורה הבדל בין בני ישראל והמצרים וקשה היא הפדות – ההבדלה וממילא גם הישועה וההצלה (רשב"ם לעיל), מה שנותן משמעות נוספת לכל הפסוקים במכות מצרים שהקב"ה הפלה בין בני ישראל ובין המצרים, בין בכורות אלה לבכורות אלה. וגם שאלות באשר לעצם מטרת הירידה למצרים והשעבוד הקשה שם. אפליה לצורך ההפרדה. וכבר הרחבנו לדון בדרשה זו ובמוטיב ההפרדה הקשה של יציאת מצרים בדברינו לקחת לו גוי מקרב גוי בפרשת ואתחנן.

¹⁷ הפרשנים שהבאנו בהערה הקודמת יוצרים את החיבור בין פדות ופדיון, בין מכת הערוב (והבאות אחריה) ובין מכת בכורות, בה נפדו בכורות ישראל. לא בכדי מצוות פדיון בכורות היא בין הראשונות שניתנו לעם ישראל. תזכורת לא רק לנס הבכורות, אלא גם למוטיב הפחות נעים שגם בני ישראל היו ראויים ללקות.

¹⁸ זו ברכת הגאולה החותמת את חלק ה"מגיד" של ליל הסדר, החלק של ההגדה הנאמר לפני הסעודה, שלאחריו מברכים על הכוס השנייה מארבע הכוסות. זו הדרך הארוכה שאולי אנחנו עוד צועדים בה מ"ושמתי פדות" של הבדלה, הפרשה והתנתקות ממצרים ועד לפדות הנפש של עם עצמאי המסב כבן חורין בארצו.